

O'ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

2022 Vol. 1

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 1

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Zaynobiddin Abdirashidov

Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jo'raqo'ziyev.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyoung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief:

Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editors in Chief:

Zaynabiddin Abdirashidov

Executive secretary:

Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jurakuziev.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Samixon Ashirboyev

Alisher Navoiy nasriy asarlari matnida gaplarni chegaralashga doir.....6

Baxtiyor Abdushukurov

Alisher Navoiy asarlaridagi etnonimlar.....19

Zulxumor Xolmanova

Omonimlar – tafakkur omili.....30

Sanjar Mavlyanov

O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar.....45

Elyor Xonnazarov

O'zbek tilshunosligida zamonni ifodalovchi grammatik shakllar tasnifi...55

Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

Tanju Seyhan

Ali Şir Nevâyî ve Kalem.....66

Muhittin Gümüş

Bâbürnâme'nin edebî tür açisinden özellikleri.....78

Fan. Ta'lim. Metodika

Dilnavoz Yusupova

"Xamsa" dostonlarini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar va metodlardan foydalanish ("Farhod va Shirin" misolida).....89

San'at

Oqilxon Ibrohimov

Nazm va navo xususida.....104

CONTENT

Linguistics

Samikhan Ashirboev

Alisher Navoi's prose text is about limiting sentences.....6

Bakhtiyar Abdushukurov

Ethnonyms in the works of Alisher Navoi.....19

Zulkhumor Kholmanova

Homonyms – a factor of wisdom.....30

Sanjar Mavlyanov

Semantic relations in the system of diplomatic terms of the
Uzbek language.....45

Elyor Khonnazarov

Classification of Grammatical Tense in Uzbek Linguistics.....55

Literature. Translation studies

Tanju Seyhan

Ali Şir Nevâyî and Pen66

Muhittin Kumush

Features of Baburname as a literature genre.....78

Science. Education. Methodology

Dilnavoz Yusupova

Modern technologies and use of methods (in the example
of "Farhod and Shirin").....89

Art

Oqilkhon Ibrohimov

About poetry and melody.....104

Omonimlar – tafakkur omili

Zulxumor Xolmanova¹

Abstrakt

Maqolada omonimlarning tafakkurni rivojlantirish omili sifatidagi ahamiyati ko'rsatilgan. Alisher Navoiyning omonimlarga oid mulohazalari tahlil qilingan. Omonimlarning hosil bo'lish usullari, turkiy tillarda semantik usulning faol kuzatilishi qayd etilgan. Omonim asosida badiiy san'atlar, tajnis san'ati, iyhom san'atining tafakkurni yoritishdagi o'rni ko'rsatilgan. Turkiy xalqlarning "xos ash'ori" sifatida tilga olingan tuyuq janri, uning lisoniy ong, tafakkur, idrok bilan bevosita aloqadorligi asoslangan. Omonim ishtirokidagi matnlarning, badiiy san'atlarning nutqni rivojlantirishdagi o'rni, tafakkurni o'stirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Omonimlardan foydalanish, omonimlarni keng yoyish usullaridan biri sifatida omonimlarning mukammal izohli lug'atini yaratish tamoyillari ko'rsatilgan. Omonimlar lug'atini shakllantirishdagi vazifalar keltirib o'tilgan. Omonimiya hodisasining inson miya faoliyati, idrok darajasi bilan bog'liqligi, omonim bilan bog'liq tuyuq, askiya janrlari, tajnis, iyhom san'atlari, ularning fikrni rivojlantirishdagi ahamiyati, ta'lim jarayonida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan xususiyat ekanligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: *omonim, omonim leksemalar, semantik usul, turkum sinkretizmi, tajnis, iyhom, tuyuq, til, tafakkur, idrok, lisoniy ong, lingvokulturologiya, stereotip.*

Kirish

Omonim so'zlar – umumiy ma'no unsurlariga ega bo'lmagan, tasavvur jihatdan bog'lanmagan, lekin bir xil yozilib, bir xil talaffuz etiladigan so'zlardir. Ular orasida semantik aloqa bo'lmaydi.

Omonimlar mumtoz adabiyotda tajnis san'ati va tuyuq janrini yaratishda, askiya payrovlarida esa so'z o'yini va qochiriqlar asosi sifatida ishlatiladi. So'z ustalari, ayniqsa, shoirlar (Xorazmiy, Lutfiy, Navoiy, Bobur, So'fi Olloyor, Habibiy va boshqalar) poetik ta'sirchanlikni oshirishda omonimiya hodidasidan mahorat bilan foydalan-

¹Xolmanova Zulxumor Turdiyevna – filologiya fanlari doktori, professor, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: zulxumor@navoiy-uni.uz

ORCID ID: 0000-0002-8236-4267

Iqtibos uchun: Xolmanova, Z. T. 2022. "Omonimlar – tafakkur omili". *O'zbekiston: til va madaniyat* 1: 30-44.

ganlar.

Tajnis aytish, shakli bir xil, ammo ma'nosi har xil so'zlardan foydalanish turkiy xalqlarning Alisher Navoiy aytgan "tez fahm, baland idroklik" xususiyatini yoritishga xizmat qiladi.

Ikki yoki undan ortiq so'zning bir xil yozilishi va bir xil talaffuz etilishi natijasida omonimlar yuzaga keladi. Omonimlar quyidagicha hosil bo'ladi:

1. Aslida turli shakllarda bo'lgan leksemalarning hozirgi grafika talablari asosida bir xil yozilishi natijasida omonimlar shakllanadi. Masalan, hozirda omonim hisoblangan to'rt xil ma'nodagi *o't* so'zining har biri (*o't* I "o'simlik"; *o't* II "olov"; *o't* III "o'tpufak"; *o't* IV "harakat") tarixiy yozilishi jihatidan farqlanadi.

2. Boshqa tillardan o'tgan so'zlarning o'zbek tilidagi lug'aviy birliklar bilan shaklan teng kelib qolishi natijasida omonimlar yuzaga keladi: *atlas-atlas*, *etik-etik*, *tok-tok*.

3. Ko'p ma'noli so'z ma'nolari o'rtasida bog'lanishning yo'qolishi natijasida omonimlar hosil bo'ladi: *dam* (*hordiq*), *dam* (*bosqon*), *dam* (*nafas*); *gap* (*til birligi*), *gap* (*yig'in*), *uloq* (*echki bolasi*), *uloq* (*sport turi*).

Omonimlikning birinchi usuli Alisher Navoiy davrida, deyarli kuzatilmaydi. Chunki o'sha davrda yozuv har xilligi muammosi bo'lmagan. Ikkinchi usuldagi omonimlik, asosan, turkiy va forsha-tojikcha so'zlar o'rtasida uchraydi: *bog'* (turkiy "o'ram") – *bog'* (fors. "daraxtzor").

Omonim shakllanishining uchinchi ko'rinishi semantik usuldagi so'z yasalishiga misol bo'ladi. Davrlar osha bir so'z ma'nolari o'rtasidagi bog'lanish yo'qolib, shakldosh so'zlar yuzaga keladi. Etimologik kuzatishlar, semalar tahlili yordamida bu so'zlar aslida bir asosdan shakllangani ma'lum bo'ladi.

Turkiy tillarda omonimlikni yuzaga keltiruvchi hodisalar qadimgi turkiy til so'zlariga xos turkum sinkretizmi o'z ifodasini topgan. E.V.Sevortyan tomonidan "fe'l-ot asoslar" deb nomlangan bu hodisa turkiy tillarning boshlang'ich taraqqiyot bosqichlarida bir bo'g'inli leksik asosning ayni bir lug'aviy ma'noga ega bo'lgani holda ism sifatida ham, fe'l sifatida ham ishlatilishini ifoda etadi. E.V.Sevortyan o'z qarashlarida "fe'l-ot omonimligi", "fe'l-ot omofor-malar" terminlarini qo'llagan. Shu bilan bir qatorda, bu hodisani "leksik-morfologik sinkretizm" deb qarash to'g'riroq ekanligini e'tirof etgan [Sevortyan 1974, 40]. Hozirgi o'zbek tilidagi *yoz*, *tut*, *shish*, *to'y* kabi so'zlarda turkum sinkretizmi xususiyatlari namoyon bo'ladi [Dadaboyev 2015, 46].

Endilikda omonimlar dunyo tilshunosligida e'tibor berilayotgan lingvistik masala hisoblanadi. Omonimlik hodisasi fikrni ta'sirchan ifoda etishda, tinglovchining e'tiborini jalb etishda ahamiyatlidir. O'z navbatida omonim so'zlarning tushunilishi tinglovchidan bilim, mahorat, tafakkur hamda fahmni talab etadi. Mumtoz adabiyotdagi so'z o'yinlari, tajnis san'ati, iychom san'ati fikrni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Omonimlarning nazariy asoslari, tafakkurni rivojlantirishdagi belgilovchi xususiyatlari, nazariy asoslari, dastavval, Alisher Navoiy tomonidan ishlab chiqilgan. Omonim so'zlarni tavsiflashda, ularning xususiyatini yoritishda "Muhokamat ul-lug'atayn"dagi ma'lumotlar qimmatli manba hisoblanadi.

O'zbek xalqining ma'naviy tog'lari, azim qoyalari bisyordir. Ularning har biri o'ziga xos viqor, o'zgacha mahobatga ega.

Tafakkur mulkining sultoni Alisher Navoiy dunyo ilm ahliga hayot qonuniyatlari, azaliy muammolar, umr haqidagi mushohadalari bilan saboq bergan ulug' allomadir. Buyuk mutafakkirning

*Olam ahli bilingizkim ish emas dushmanlig',
Yor o'ling bir-biringizgakim erur yorlig' ish*

degan misralari jahon ahlining yashash mezonlarini belgilab kelmoqda.

Alisher Navoiy nafaqat ma'naviy olam, balki ilmiy bilishda ham bir qator fikr-mulohazalar bildirganlar. Bu qarashlarning aksariyati hozirgi kunda zamonaviy yo'nalishlarning muhim masalalari hisoblanadi. Ko'rinadiki, buyuk alloma tafakkuri hayot haqiqatlarini, abadiy mavzularni, hayotiy masalalarni aql ko'zlari bilan ilg'ay olganlar.

Taniqli tilshunos olim A.Nurmonovning etirof etishicha, "otabobolarimiz qoldirgan yozma yodgorliklarni sinchiklab o'rgansak, bu asarlarda tilshunoslikning bir qancha masalalari Yevropa olimlaridan ancha oldin bayon qilinganiga guvoh bo'lamiz" [Nurmonov 2012, 11]. Olim tomonidan Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Mahmud Koshg'ariy, Mahmud Zamahshariy, Alisher Navoiy, Bobur kabi ajdodlarimizning lingvistik qarashlari talqin etilgan [Nurmonov 2012, 15].

Zamonaviy tilshunoslikning lingvokulturologiya yo'nalishida olam manzarasini tasvirlash, xalqlarning o'ziga xos, milliy xarakterini namoyon etuvchi, mental ong bilan bog'liq tushunchalar, ya'ni stereotiplar haqida so'z yuritiladi. Alisher Navoiy "Muhokamat ul-lug'atayn"da stereotip masalasida ham to'xtalgan. Shoir "tez fahmlik", "yuksak idrok", "samimiylik", "poklik" belgilarini turkiy xalqlar-

ga xos, “aqllilik”, “ilmni fahmlash”, “komillik”, “fozillik” belgilarini sartilarga xos stereotip sifatida qayd etgan: *“andoq ma’lum bo’lurki, turk ...tez fahmroq va baland idrokroq va xilqati sofroq va pokroq maxluq bo’lubtur va sart turkdin taaqqul va ilmida daqiqroq va kamol va fazl fikratida amiyroq zuhur qilibdur*. Bu xalqlarga xos belgilarni turklarning sidqidil, sof, to’g’ri niyatiga, sartilarning ilm, fan va hikmatlariga bog’laydi: *... va bu hol turklarning sidq va safo va tuz niyatidin va sartilarning ilm va funun va hikmatidin zohir durur”*.

Alisher Navoiy *tez fahmroq va baland idrokroq* belgilariga alohida e’tibor qaratgan.

Turkning tezfahm va idroki bilandligi omillari “Muhokamat ul-lug’atayn”da keltirilgan.

1. Asarda turkiy tilda umumiy tushunchalarni anglatuvchi so’zlardan tashqari, juz’iy tushunchalarni bildiruvchi so’zlarning ko’pligi va ularning ayrimlari fors tiliga ham o’tganligi qayd etilgan.

2. O’zbek tilida fors tilida bo’lmagan, lekin nutq uchun zarur bo’lgan grammatik shakl va unsurlarning mavjudligi, turkiy tillarda kelishik kategoriyasi borligi, fors tilida esa kategorial ma’noga ega emasligi haqida mulohazalar bildirilgan.

3. Omonim so’zlarning ko’pligi, bunday so’zlar adabiyotda tajnis va iyhom san’atlari uchun zarurligi aytilgan [Rahmonov 2014, 130].

4. Tajnis va iyhom san’atiga asoslanadigan tuyuq janrining faqat turkiy xalqlarda uchrashi qayd etilgan: *“Yana she’rda barcha tab’ ahli qoshida ravshan va majmu’ fusaho ollida mubarhandurki, tajnis va iyhom bag’oyat kulliydur*. Va bu farxunda iborat va xujasta alfoz va ishoratda forsiddin ko’proq tajnis omiz lafz va iyhom angez nukta borki, nazmg’a mujibi zeb va ziynat va boisi takalluf va san’atdur... ham turk shuarosi xos sasidurki, sartda yo’qtur va muni *tuyuq derlar”*. Tuyuq janri va uning asosi bo’lgan tag ma’no, bir xil shakl botinida yashiringan turfa ma’no-mazmunlar turkiy xalqlarning zehni, aql-idroki, zukko tabiati bilan bog’liq. Turkiy xalqlar poetik ijodiga xos askiya janri, topishmoqlar, so’z o’yinlari yuksak darajadagi tafakkur mahsullari hisoblanadi.

Alisher Navoiy turkiylar badiiy so’z san’ati, tajnis va iyhomni ko’p qo’llashlari haqida yozadi. Nazmga zeb-ziynat beruvchi takalluf va so’z o’yinining turkiylarda forsiylardagiga qaraganda ko’proq ekanligiga to’xtaladi: **Ot** so’zini misol keltiradi: *“ot lafziki, bir ma’nisi alamdur, yana bir ma’nisi markabdur va yana bir ma’nisi amrdurki, toshni yo o’qni ot, deb buyurg’aylar:*

Chun pari-yu hurdur oting, begim,

*Sur'at ichra dev erur **oting**, begim,
Har xadangikim, ulus andin qochar,
Notavon jonim sari **oting**, begim.*

Ushbu tuyuqda ishlatilgan birinchi misradagi **ot** so'zining ma'nosi - "ism", ya'ni: "Begim, sening isming hurdur, paridur".

Ikkinchi satrdagi ot "hayvon" ma'nosida kelgan: "Sening oting tezlikda dev erur". To'rtinchi misradagi **ot** - harakat fe'li: Har kim o'zini olib qochadigan g'amza o'qini notavon jonim tomon oting".

Bu she'rda tajnisi tom, to'liq omonimlikka asoslanilganini ta'kidlab, tuyuq turkiy xalqlarning xos janri ekanligini, bu janrning sartlarda uchramasligini aytib otgan [Xolmanova 2021, 58]. Navoiy bu haqda "Mezon ul-avzon" asarida fikr bildirganini qayd etadi: "Va bu ikki baytki, tajnisi tomdur, ham turk shuarosi xos sasidurki, sortda yo'qtur va muni tuyug' derlar. Va muning ta'rifin "Mizonul-avzon" otlig' aruzga bitilibdur, anda qililibdur" [Navoiy 2011, 9].

Alisher Navoiyning tuyuq janridagi mahorati olimlar tomonidan ham e'tirof etilgan: "Ayniqsa, she'riyatda eng qiyin san'at tajnis va iyhom bo'lib, shoir bir so'zni ikki ma'nonada qo'llaydi va ikkinchi ma'nosi - yashirin qirrasi o'ta ta'sirchan yoki muhim bo'ladi. Bu hodisa fors adabiyotiga ham yot emas, albatta. Ammo o'zbek tilidagidek bir so'zni uch-to'rt ma'no ifodasiga yaraydigan tom tajnislik holati forsiyda deyarli uchramaydi. Navoiy bunga **ot**, **it**, **o't** kabi so'z tajnislari asosida yaratilgan tuyuqlarni misol keltiradi [Ibragimova 2021, 180].

Alisher Navoiy uch xil ma'nodagi **it** lafzi qo'llangan tuyuqni ham keltiradi:

Yana it lafzi va anda dog'i bu nav' uch ma'ni bor, andoqki:

*E raqib, o'zni anga tutsang ham **it**,
Bizga rahm aylab uning ko'yidin **it**.
Garchi bor do'zaxcha ishqing shu'lasi,
Bizni o'z ilgining bila ul sori **it**.*

Birinchi misradagi it hayvon ma'nosidagi so'z. Ya'ni: Ey raqib, o'zingni unga itdek tutsang ham... (bu o'rinda "sadoqatli bo'lmoq, mudom ergashib yurmoq" ma'nolari ifodalangan). Ikkinchi misradagi it "o'tmoq", "kechmoq" ma'nosida kelgan: "Bizga rahm qilib uning bahridan o't, voz kech". Bu ma'nodagi **it** so'zi o'zbek adabiy tilida qo'llanmaydi. Adabiy tilda "uloqtirmoq" ma'nosidagi *itqitmoq* degan so'z ishlatiladi. Bu so'z Navoiy tuyuqlarida qo'llangan it asosining orttirma nisbat shaklidir. To'rtinchi misradagi **it** "elt", "olib bor" ma'nolarida kelgan: "Garchi ishqing shu'lasi do'zaxcha bo'lsa ham

(bu yerda ishqning azoblari nazarda tutilgan), bizni unga o'z qo'ling bilan elt'.

Alisher Navoiy *tush, yon, bor, sog'in, tuz, ko'k* so'zlari asosidagi omonimlik hodisalarini qayd etgan. Ularning izohini bergan: *Va tush lafzida ham bu nav' uch ma'ni bor. Va yana yon lafzida va yoq lafzida ham bu holdur va bu nav' lafziki, anda uch ma'ni bo'lg'ay, had va hasrdin ko'prak topilur* [Navoiy 2011, 10].

Alisher Navoiy *tush, yon* omonimlarining uch xil ma'noga ega ekanligini qayd etadi, lekin ma'nolarini keltirmagan. Bu omonim so'zlar hozirgi o'zbek adabiy tilida ham ishlatiladi: *tush* I “uyquda ko'riladigan ro'yo”; *tush* II “yuqoridan pastga qaratilgan harkat”; *tush* III “payt”;

Yon I “tomon”; *yon* II “olovning harakati”; *yon* III “qaytmoq”. Faqat “qaytmoq” ma'nosidagi *yon* III so'zi hozirgi o'zbek tilida qo'llanmaydi.

Alisher Navoiy to'rt ma'nodagi omonim so'zlarni keltiradi: *Va xili lafz ham topilurki, to'rt ma'nisi bo'lg'ay, andoqki, bor lafziki, bir ma'nisi mavjudlug'dur va bir ma'nisi amrdur boruvig'a va bir ma'nisi yukdur va bir ma'nisi samardur* [Navoiy 2011, 10]. Hozirgi o'zbek adabiy tilida **bor** omonimining “mavjudlik”, “amr, buyruq” ma'nodagi ko'rinishlari ishlatiladi. “Yuk” va “samar (meva)” ma'nolaridagi *bor* omonimlari qo'llanmaydi.

Besh xil ma'nodagi omonim so'zlar ham borligini qayd etadi: *Va andoq lafz ham topilurki, besh ma'nisi bo'lg'ay: sog'in lafzidekki, bir ma'nisi yod qilmoqqa amrdur va biri sutluk qo'y otidur va ishq masti va majnuni va bemori muqobalasida sog'in desa, har biriga itloq qilsa bo'lur* [Navoiy 2011, 10].

Sog'in I “qo'msamoq”; *sog'in* II “sog'iladigan jonivorga nisbatan ishlatiladigan belgi bildiruvchi so'z” omonimlari hozirgi o'zbek tilida ishlatiladi. *Sog'in* III “ishq masti”, *sog'in* IV “majnunvash”, *sog'in* V “bemor” hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanmaydi.

Alisher Navoiy keltirgan *tuz* omonimi olti ko'rinishdagi shakldoshlik hodisasiga misol bo'ladi:

Yana andoqki, tuz lafziki necha ma'ni iroda qilsa bo'lur. Biri tuzki, o'q yo nayzadek nimani derlar Yana– tuz hamvor dashtni derlar. Yana tuz – rost kishini derlar. Yana tuz – sozni tuzmakka amr qilmog'ni, yana tuz – ikki kishi orasida muvofaqat solmog'ni (derlar). Yana tuz – bir majlis asbobini ham desa bo'lur [Navoiy 2011, 10].

Bu omonimlar orasida faqatgina *tuz* V “biriktirish, muvofiq keltirish” (uyushma tuzish) o'zbek adabiy tilida ishlatiladi. Hozirgi o'zbek tilida “natriy xlor, iste'mol ne'mati” ma'nosidagi *tuz* so'zi ham

mavjudki, Alisher Navoiy bu soʻzni qayd etmaydi.

Tuz I “oʻq, nayza”, tuz II “dala, tekislik, dasht”, tuz III “toʻgʻri soʻz kishi”, tuz IV “sozni rostlash”; tuz VI “majlis asbobi” kabi omonimlar hozirgi oʻzbek adabiy tilida ishlatilmaydi.

Alisher Navoiy tuz omonimligidan matnda mahorat bilan foydalangan: *...va bu hol turklarning sidq va safo va tuz niyatidin va sortlarning ilm va funun va hikmatidin zohir durur*”.

“Oʻzbek tilining izohli lugʻati”da uch xil **tuz** omonimi keltirilgan. Tuz II. 1. Tekis yer, keng tekislik. *Tuganmas konimizdir togʻ bilan tuz*. Habibiy. *Yoʻl yuramiz qumloq, suvsiz tuzlarga...* «Hasanxon». Bu soʻz hozirgi oʻzbek shevalarida qoʻllanadi. Adabiy tilda kuzatilmaydi. *Tuz* niyati deganda Navoiy soʻzning “toʻgʻri” maʼnosini nazarda tutadi, *turkiy* xalqlarning tabiati toʻgʻriligi, qingʻirlikni bilmasligini taʼkidlaydi.

Alisher Navoiy *koʻk* omonimining olti xil koʻrinishini keltirgan: *koʻk* I “osmon”, *koʻk* II “kuy”, *koʻk* III “koʻklam”, *koʻk* IV “qadoq”; *koʻk* V “yashillik”, *koʻk* VI “yalanglik”. Undan ortiq maʼnolarda ham omonimlik hosil qilish mumkinligini aytadi:

Va koʻk lafzin ham necha maʼni bila isteʼmol qilurlar. Biri koʻk – osmonni derlar. Yana koʻk ohangdur. Yana koʻk tegrada koʻklamdur. Yana koʻk qadogʻni ham derlar. Yana koʻk sabza va oʻlangni dogʻi derlar. Bu navʼ alfoz hamki, uch maʼni va toʻrt maʼni va ortugʻroqkim, iroda qilsa boʻlgʻay, koʻp borki, forsiy alfozda andoq yoʻqtur [Navoiy 2011, 10].

Koʻpgina tadqiqotlarda izlanuvchilar *koʻk* soʻzining “Muhokamat ul-lugʻatayn”dagi maʼno izohlari, semantik xususiyatlari, omonimlik maʼnolari xususida toʻxtalgan.

“*Koʻk rang* maʼnosidagi tub umumturkiy *kök* leksemasi Navoiy asarlarida ham keng oʻringa ega boʻlgan: *... har gunbazi sýmýz=i manzilatdin falakniñ kök gunbazidin bash ötkäribdör . Tiniq osmon rangidagi; moviy, zangori* [OʻTIL 2006, 412] sememali *kök* leksik birligi ilk bor Kultegin bitigtoshida koʻzga tashlanadi: *...ýzä kök täñri asra yagʻыз yer* [DTS 1969, 312]. I lk eski turkiy til [DLT 1960, 317] va XIII–XIV asr eski turkiy til [SUY 1966, 617] obidalarida leksema ayni maʼnoda qoʻllangan. “Oʻzbek tilining izohli lugʻati”da *koʻk* soʻzi polisemantik leksik birliklar tarzida izohlanib, uning yuqoridagi maʼnosi qatorida *yer ustida gumbaz shaklida koʻrinib turadigan havo qatlami; osmon; oʻsayotgan oʻt-oʻsimlik, oʻt-oʻlan; maysa, koʻkat; kashnich, janbil, ukrop kabi ovqatga qoʻshilib yeyiladigan rezavor oʻsimliklar, koʻkat* maʼnolari semalari borligi keltirilgan [OʻTIL 2006, 412].

Tadqiqotchi Sh. Egamova “*koʻk*” leksemasining koʻp mano-

li soʻz emas, balki omonim ekanligini taʼkidlaydi: “Bizning nazari-mizda, keyingi semalar tahlil etilayotgan leksemaning qoʻshimcha maʼnolari boʻlmay, balki *kök* soʻziga omonim boʻlgan alohida leksik birliklarga oid maʼnolardir. Bu fikrga Mahmud Koshgʻariy lugʻati [DLT 1960, 317; 1963, 146] hamda Navoiyning “Muhokamat ul-lugʻatayn” asaridagi mulohazalar ham asos boʻladi” [Egamova 2019, 304].

Omonimlarga asoslangan soʻz oʻyinlari, aytishuvlar, askiya janri ham fikrni rivojlantirish omili sifatida tan olingan. Askiya jan-rining tengsiz, nodir madaniyat belgisi sifatida YUNESKO roʻyxatiga kirgani omonimlarning dunyoqarash, tafakkurni, baholash qobiliya-tini shakllantirishda muhim oʻrin tutishini koʻrsatadi. Afsuski, hozir-da askiya tor dorada qoʻllanib, tor doiradagi shaxslarning manfaatiga yoʻnaltirilganicha qolgan. Askiya talqinidagi subyektiv yondashuvni yoʻqotib, mazmunini kengaytirish, taʼlim jarayonida keng qoʻllash ahamiyatlidir.

Oʻzbek tili omonimlari lugʻatini yaratishda oʻzbek tili lugʻat boyligining keyingi yarim asrlik muddatdagi taraqqiyotini kuza-tish, yuzaga kelgan omonimik paradigmalarni aniqlash lozim boʻla-di. Qardosh tillardagi lingvistik jarayonlar, lugʻaviy sath taraqqiyoti, turkiy tillar omonimiyasiga xos jihatlarni qiyosiy planda oʻrganish ham amaliy natija beradi. Turkiy tillardagi turkum sinkretizmi feʼl-ot omonimligiga nisbatan qoʻllangan boʻlsa-da, amalda bu hodisa bosh-qa turkumlar doirasida ham kuzatiladi. Masalan, oʻzbek tilida *yupqa* I (sifat) –*yupqa* II (ot); *yosh* I (sifat) – *yosh* (ot). Turk tilida bunday usulda yuzaga kelgan omonimlar koʻp uchraydi: *Temel* I (ot) –asos, *temel* (sifat)II – asosiy; *takım* I– *toʻplam*, *takım* I– *kostyum-yubka* [Abdurahmonova 2022, 54].

Soʻz maʼnosini oʻzlashtirishning asosiy yoʻllaridan biri lugʻat-lardan foydalanishdir. 2016-yil 13-mayda eʼlon qilingan “Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universi-tetini tashkil etish toʻgʻrisida”gi farmonda belgilangan “...oʻzbek tili-ning asosiy tabiati va xususiyatlarini toʻla aks ettiradigan mukam-mal akademik va oʻquv grammatikalarini yaratish, uning tovushlar tizimi va ularning yozuvda aks etishi, joriy imlo qoidalarini takomil-lashtirish boʻyicha ilmiy asoslangan takliflar tayyorlash, turli mavzu va yoʻnalishlar boʻyicha lugʻat va qomuslar, risola va darsliklar yara-tish” vazifalari omonimlarga doir lugʻatlarning zarurligini asoslaydi.

Globalashuv jarayoni, milliy til taraqqiyoti, uning qoʻllanish doirasini kengaytirish, texnika tiliga aylantirish, axborot-kompyuter uslubini shakllantirish davr talabiga aylandi. Oʻzbek tilining davlat tili sifatidagi mavqeyi va nufuzini oshirish mamlakatimizda siyosat

darajasiga ko'tarildi. Tilning mavqeyini mustahkamlash, birinchi navbatda, uning xususiyatlarini ona tili sifatida o'zlashtirish bilan belgilanadi.

Qayd etilgan farmonda "o'zbek tili va adabiyotini, uning o'ziga xos xususiyatlarini, ilmiy-nazariy, falsafiy-estetik asoslarini, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini chuqur o'zlashtirgan, davr talblariga javob beradigan yuksak malakali ilmiy va pedagog kadrlar tayyorlash" vazifasi ham qo'yilgan. Ma'lumki, mumtoz manbalarda til va tafakkur mutanosibligiga alohida e'tibor qaratilgan. Matn faqat axborot berish vazifasini emas, emotsional-ekspressiv, akkumulyativ funksiyalarni ham bajaradi. Mumtoz adabiyotdagi iyhom, tajnis, topishmoq, askiya janrlari tafakkurni charxlashga xizmat qilgan. O'zbek tili yo'nalishi bo'yicha tayyorlanadigan mutaxassis kadrlardan lug'at sathi, so'z ma'nosi, semema, semalar taraqqiyotini, omonimlar bilan bog'liq so'z o'yinlari, badiiy san'atlarni, shakl va ma'no munosabatini mukammal egallashlari talab etiladi.

O'zbek xalqi VIII asrdan 1929-yilgacha arab alifbosiga asoslangan eski o'zbek yozuvidan foydalangan. Arab alifbosida unli tovushlarning aksariyat hollarda ifodalanmasligi omonim so'zlar miqdorining hozirgiga nisbatan ko'p miqdorda bo'lishini ta'minlagan. Omonim shakllar tafakkurning takomillashuviga, idrokning mukammallashuviga zamin yaratgan. Tilning tafakkurni rivojlantirish imkoniyatlari borasida omonimlar muhim o'rin egallaydi. Ushbu omillar o'zbek tili omonimlarining yaxlit, mukammal lug'atini yaratishni taqozo qiladi.

Shakli bir xil, ma'nosi har xil bo'lgan bu so'zlar ko'proq badiiy uslubda modal, uslubiy ma'nolarni anglatishda vosita bo'ladi. Omonimlik hodisasi bir turkum doirasida yoki bir necha turkum doirasida sodir bo'ladi. Bir turkum doirasidagi omonimlarga grammatik shakllar qo'shilganda ham omonimligini saqlab qoladi: *Biz yoqqan o'tlarimizni o'chirdik. Biz ekan o'tlarimizni o'rdik.* Bu esa omonim shakllarning yanada ko'payishini ta'minlaydi. Omonimlarning morfologik xususiyatlari, grammatik o'zgarish imkoniyatlari va etimologiyasi ham e'tiborga olinishi ahamiyatlidir.

"O'zbek tili omonimlari lug'ati", "O'zbek tilining izohli lug'ati" kirmay qolgan omonim birliklar, omonim iboralar, omonim shakllar tizimini, yozma manbalardan olingan matnlar, me'yoriy nutq materiallaridan iborat ma'lumotlar bazasini shakllantirish maqsadga muvofiq.

Alisher Navoiyning "Muhokamat-ul lug'atayn" asarida keltirilgan omonimlar ta'rifi, omonim so'zlar, omonimlar asosidagi tuyuq

janri va tajnis, iyhom san'atlari tahlili o'rganilib, buyuk o'zbek mu-tafakkirlarining leksikologiya, so'zning shakl va ma'no munosabati-ga ko'ra turlari, semantik paradigmalarga doir fikrlari darsliklarda, o'quv qo'llanmalarida, lug'atlarda ilmiy tezis sifatida taqdim etilishi maqsadga muvofiq. O'zbek tilining genetik ildizi hisoblangan turkiy tillar taraqqiyoti, lug'aviy tizimi, semantik usuldagi so'z yasalishi, ko'p ma'noli so'zlardan semantik usulda omonimlarning shaklla-nishini yoritish ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Omonimlar lug'atida qiyosiy-tarixiy aspektidagi tahlillar o'z ifodasini topishi lozim. Bu esa umumturkiy qonuniyatlarni anglashga, o'zbek tilining turkiy tillar orasidagi o'rnini belgilashga, boshqa turkiy tillar leksikologiyasi, omonimlar tizimiga doir ma'lumot olishga yordam beradi.

"O'zbek tili omonimlari lug'ati" masalalarini yoritishda modellashtirish metodi qo'llanadi. Bu metod mavzu mohiyatini nisbatan tez va oson yetkazib berishga qaratilgan bo'lib, ma'lumot-larni tizimlashda ham ahamiyatlidir.

"O'zbek tili omonimlari lug'ati" o'zbek tilida faol qo'llanadi-gan omonimlarni farqlash uchun belgilangan teglar tizimini ham o'z ichiga oladi, undan korpus turlarini, ma'lumotlar bazasi, lingvistik maqsadlarga yo'naltirilgan kompyuter dasturlarini yaratishda foy-dalanish mumkin.

Korpus lingvistikasi hozirgi kunda mustaqil rivojlanayot-gan, kelajakda barcha ijtimoiy sohalar taraqqiyotiga xizmat qiladi-gan zamonaviy yo'nalish hisoblanadi. Korpus lingvistikasining aso-siy masalalarini yoritish, milliy korpus, mualliflik korpusi, parallel matnlar korpusi, taqdimot korpusi va boshqa bir qator ma'lumotlar bazasini yaratish, korpus lingvistikasi yo'nalishlari yuzasidan tad-qiqot olib borish uchun, eng avvalo, har bir tilning o'ziga xos tabiati-ni e'tiborga olish lozim bo'ladi. Chunki kompyuter lingvistikasi ham, korpus lingvistikasi ham umumiy emas, xususiy xarakterga ega-dir. Kompyuter va korpus lingvistikasi har bir tilning NLP (Natural Language Proessing) ko'rinishidagi, tabiiy tilning qayta ishlangan, modellashtirilgan shakliga asoslangan holda barcha lingvistik masalalarni hal qilishga yo'naltiriladi.

Omonimlik o'zbek tilining o'ziga xos xususiyatlaridan bo'lib, undan nafaqat tushunchalarni ifodalashda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, tafakkurni o'stirishda amalda foydalanib kelingan.

Hozirgi o'zbek tili ta'limining yetuk vakillaridan biri, taniqli pedagog ommaviy axborot vositalaridan biridagi chiqishlarida tuyuq janri va undagi omonimlar asosidagi tajnis san'atini "keys"ning eng yorqin namunasi sifatida baholagan edi. Ammo omonimlardagi

bir xil shakl va har xil mazmun tabiiy tilni qayta ishlashda, o'zbek kompyuter-axborot uslubini ishlab chiqishda muammolar tug'diradi. Mazkur muammo kompyuter lingvistikasining tayanch usullaridan biri hisoblangan teglash (razmetkalash) orqali bartaraf etiladi.

Omonimlarga e'tibor qaratish, tafakkurni rivojlantirish omilidan unumli foydalanish bir qator vazifalarni belgilab beradi. Bu borada:

a) omonimiya hodisasining leksik birliklar o'rtasidagi ko'rinishidan boshqa turlariga – grammatik, affiksial omonimlar, omonim frazemalar, birikmalar, simvollarni, shevalardagi omonim birliklarni to'plash, etimologiyasini, kommunikativ, akkumulyativ funksiyalarini yoritish;

b) o'zbek tilining qo'llanish doirasini kengaytirish, texnika tiliga aylantirish, axborot-kompyuter uslubini shakllantirish maqsadida omonimlarning formal asoslarini yaratish; modellashtirishdan unumli foydalanish;

d) omonimlar lug'ati nashrini tayyorlashda yozma manbalardan olingan misollar, me'yoriy nutq materiallariga asoslanish;

e) nazariy ma'lumotlar aks etgan mumtoz ilmiy-badiiy, tarixiy manbalar, omonimlarga oid muammolar yechimiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot natijalari, monografiyalardan hamda shakl va ma'no munosabatiga oid ma'lumotlarni yoritishda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish;

f) mumtoz manbalarda omonimlarga asoslangan badiiy san'at asoslarini tahlil qilish, lingvistik ma'lumotlar bazasini shakllantirish;

g) o'zbek tilining qo'llanish doirasini kengaytirish, texnika tiliga aylantirish, axborot-kompyuter uslubini shakllantirish maqsadida formal grammatika asoslarini yaratish; modellashtirishdan unumli foydalanish; omonimlarning maxsus teglar bilan razmetkalgan modellarini ishlab chiqish kabi masalalarni nazarda tutish lozim.

O'zbek tili omonimlari lug'atini tuzishda dunyo tilshunosligi yutuqlaridan, xorijiy tajriba natijalaridan foydalanish, o'rni bilan chog'ishtirma aspektdagi tahlillarga murojaat qilish ham o'zini oqlaydi. Omonimlarni farqlash va ma'nosini o'zlashtirishga asoslangan Xitoy kompyuter tilshunosligi tajribalariga murojaat etish maqsadga muvofiq.

O'zbek tili omonimlari lug'ati o'zbek tilini, uning lug'aviy imkoniyatlarini o'zlashtirishda muhim o'ringa ega bo'lgan o'quv lug'atlari, morfologik lug'atlarning ma'lumotlar bazasini tuzishda, o'zbek tili omonimlarining modellashtirilgan ko'rinishlari, teglangan

tizimini shakllantirishda va shu asosda o'zbek tili milliy korpusining omonim birliklarga doir lingvistik ta'minotini yaratishda muhim o'rin tutadi.

Internet tarmog'ida "O'zbek tili omonimlari lug'ati" elektron bazasini yaratish va (masalan) O'TOL ("O'zbek tili omonimlari lug'ati" nomidagi so'zlarning bosh harflaridan olingan) belgisi ostida joylashtirish omonimlarni keng yoyishning asosiy usullaridan biridir. Mazkur elektron platforma o'quv lug'atlari va mobil ilovalar uchun ham lingvistik ta'minot vazifasini o'taydi.

Bir qator ilmiy adabiyotlar, darslik va qo'llanmalarda o'zbek tili omonimlarining xususiyatlari yoritilgan. "O'zbek tili omonimlari lug'ati" nashr etilgan (1974). Bu lug'at yaratilgan davrdan beri qariyb yarim asr vaqt o'tdi. Undagi bir qator omonimlar iste'moldan chiqqan. Shuning barobarida o'tgan davr mobaynida o'zbek tili lug'at boyligida neologizmlar, yangi omonimlar paydo bo'lgan. Ularning ma'nosini izohlash ehtiyoji yuzaga keldi. "O'zbek tilining izohli lug'ati"da ko'p ma'noli so'zlar sifatida keltirilgan bir qator so'zlar omonim xarakteriga ega bo'lib, turkiy tillardagi sinkretizm qonuniyati asosida yuzaga kelgan. So'z ma'nolari o'rtasidagi aloqadorlikning yo'qolishi natijasida omonimlik sodir bo'lgan. Bu jarayonni semantik usuldagi so'z yasalishi sifatida baholash mumkin.

Xulosa

O'zbek tili omonimlarining mukammal izohli lug'atini yaratish, omonimlarning matndagi xususiyatlarini o'rganish, tafakkurni rivojlantirishdagi o'rnini ta'kidlash, omonimlar bilan bog'liq badiiy san'at asoslarini o'zlashtirish, omonimlarni avtomatik tarjima dasturlariga moslab modellashtirish, teglash dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Neyrolingvistik tahlillar so'zning o'z va ko'chma ma'nosini o'zlashtirish miya faoliyati bilan bog'liqligini alohida ta'kidlashgan. A.R.Luriya so'zning ko'chma ma'nosi, omonim so'zlar ma'nosini o'zlashtirishda nutqda nuqsoni borlar, gung, kar-soqovlarning qiynalishlari haqida ma'lumot bergan. Omonim shakllarni farqlamasliklarini ta'kidlagan. Omonimlarni tushunish inson tafakkuri, idroki bilan bog'liqligini qayd etgan [Luriya 2009, 149-153].

So'z ko'chma ma'nolarining shakllanishi, omonimlarni tushunish, idrok etish insonning aqliy qobiliyatini namoyon etadi.

Adabiyotlar

- Abdurahmonova, M. 2022. "Turkiy tillarda semantik derivatsiya asosidagi omonimlar". *Tilshunoslikning dolzarb masalalari* respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari, 51-55. Toshkent.
- Alisher Navoiy. 2011. *Muhokamat ul-lug'atayn*. Toshkent.
- Dadaboyev, H., Xolmanova, Z. 2015. *Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi*. Toshkent: Mumtoz so'z.
- DLT – *Девону луғотум турк*. I– III. 1960–1963. I–500 б.; II–428 б.; III–463 б. Тошкент.
- DTS – *Древнетюркский словарь*. 1969. Ленинград.
- Ibragimova, Z. 2021. "Muhokamat ul-lug'atayn" asarining ilmiy ahamiyati". *O'zbek mutafakkirlarining til nazariyasiga oid qarashlari: xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari*. Toshkent.
- Лурья, А.Р. 2009. *Основные проблемы нейролингвистики*. Москва: Книжный дом "ЛИБРОКОМ".
- Нурмонов, А. 2012. *Танланган асарлар*. I жилд. Тошкент: Академнашр.
- Alisher Navoiy. 2014. *Muhokamat ul-lug'atayn*. Toshkent: Tafakkur.
- Севортян, Э. В. 1974. *Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на гласные)*. Москва: Наука.
- SUY – Фазылов Э.И. 1966; 1971. *Староузбекский язык. Хорезмийские памятники XIV века*. т. I-II. Ташкент.
- Xolmanova, S. 2021. "*Muhokamat ul-lug'atayn*"dagi turkiy leksemalar semantikasi. MD. Toshkent.
- Эгамова, Ш. 2019. "Алишер Навоий асарлари тилидаги қадимги туркий лексемалар". *Ўзбек тили тараққиёти ва халқаро ҳамкорлик масалалари: халқаро илмий анжуман материаллари*, 30-33. Тошкент.
- O'TIL – *Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. 2006. I. Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти.

Homonyms – a factor of wisdom

Zulkhumor Kholmanova¹

Abstract

The article emphasizes the importance of homonyms as a factor in the development of thinking. The article analyzes the reasoning of AlisherNavoi about homonyms. Methods of homonyms formation, active tracing of the semantic method in the Turkic languages is noted. Art based on homonyms, art of tajnis, art and homa in the illumination of thinking are shown. The genre of Tuyuk, referred to as a "kind of Ashari" of the Turkic peoples, is based on its direct connection with linguistic consciousness, thinking, perception. The role of texts, works of art with the participation of homonyms in the development of speech, the importance in the education of thinking is highlighted.

The use of homonyms as one of the ways in which homonyms are spread is demonstrated in the principles for creating an excellent annotated dictionary of homonyms. Tasks are given for the formation of a dictionary of homonyms. It is emphasized that the phenomenon of homonymy is associated with human brain activity, the level of perception, genres associated with homonyms like tuyuk, askiya, tainis, the art of ihom, their significance in the development of thinking, a feature that should be taken into account in the educational process.

Key words: *homonym, homonymous lexemes, semantic method, categorical syncretism, tagnis, quiet, dead end, language, thinking, perception, cognitology, linguistic consciousness, linguoculturology, stereotype.*

References

- Abdurahmonova, M. 2022. "Turkiy tillarda semantik derivatsiya asosidagi omonimlar". *Tilshunoslikning dolzarb masalalari respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari*, 51-55. Toshkent.
- Alisher Navoiy. 2011. *Muhokamat ul-lug'atayn*. Toshkent.
- Dadaboyev, H., Xolmanova, Z. 2015. *Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi*. Toshkent: Mumtoz so'z.

¹*Zulkhumor T. Kholmanova* – Doctor of Sciences in Philology, Professor, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: zulxumor@navoiy-uni.uz

ORCID ID: 0000-0002-8236-4267

For citation: Kholmanova, Z.T. 2022. "Homonyms – a factor of wisdom". *Uzbekistan: Language and Culture* 1: 38–44.

- DLT – *Devonu lug'otit turk*. I– III. 1960–1963. I–500 b.; II–428 b.; III–463 b. Toshkent.
- DTS – *Drevnetyurkskiy slovar*. 1969. Leningrad.
- Ibragimova, Z. 2021. “Muhokamat ul-lug'atayn” asarining ilmiy ahamiyati”. *O'zbek mutafakkirlarining til nazariyasiga oid qarashlari: xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari*. Toshkent, 2021.
- Luriya, A.R. 2009. *Osnovnie problemi neyrolingvistiki*. Moskva: Knijniy dom “LIBROKOM”.
- Nurmonov, A. 2012. *Tanlangan asarlar*. I jild. Toshkent: Akademya nashr.
- Alisher Navoiy. 2014. *Muhokamat ul-lug'atayn*. Toshkent: Tafakkur.
- Sevortyan, E. V. 1974. *Etimologicheskiy slovar tyurkskix yazikov* (Общетыурские и междыурские основы на гласные). Moskva: Nauka.
- SUY – Fazilov E.I. 1966; 1971. *Starouzbekskiy yazyk. Xorezmiyskie pamyatniki XIV veka*. t. I-II. Tashkent.
- Xolmanova, S. 2021. “Muhokamat ul-lug'atayn”dagi turkiy leksemalar semantikasi. MD. Toshkent.
- Egamova, Sh. 2019. “Alisher Navoiy asarlari tilidagi qadimgi turkiy leksemalar”. *O'zbek tili taraqqiyoti va xalqaro hamkorlik masalalari: xalqaro ilmiy anjuman materiallari*, 30-33. Toshkent.
- O'TIL – *O'zbek tilining izohli lug'ati*. 2006. I. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasida qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle> havo-lasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 31.03.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasi.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.